Kozári Monika

A magyar–horvát együttélés a Wenckheim Béla báró miniszterelnöksége alatti minisztertanácsi jegyzőkönyvek alapján (1875. március – 1875. október)

A magyar-horvát együttélés kérdései gyakran szerepeltek a magyar minisztertanács napirendjén és így domináns részét alkották a magyar minisztertanácsi jegyzőkönyveknek mind Wenckheim Béla báró, mind Tisza Kálmán miniszterelnöksége idején. Ebben a tanulmányban kizárólag olyan történésekről lesz szó, amelyeket a magyar minisztertanács tárgyalt a Wenckheim Béla báró miniszterelnöksége alatti fél évben magyar-horvát viszonylatban.

A kiegyezés és az első világháború közötti fél évszázadban a horvát nemzet jelentősen megosztott volt abban a tekintetben, hogy hogyan viszonyuljon a Magyarországgal való együttéléshez. Ennek a részleteivel nem foglalkozom, komoly szakirodalma van.[1] A horvátok között volt tábora a Magyarországgal való államjogi kapcsolat fenntartásának is, méghozzá jelentős erőt képviselően. Az 1868. évi kiegyezésre másként nem is kerülhetett volna sor. Magyarország nem katonai erővel vagy karhatalommal tartotta függésben Horvátországot. Horvátországban nem állomásozott magyar katonaság, nem volt megszállt terület és nem élt ostromállapotban sem. A belső rendet a horvát kormány tartotta fenn, saját közegei révén.[2]

---

[1] Wertheimer Ede: *Gróf Andrássy Gyula élete és kora.* I. köt. Budapest, 1910. A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása.; Gratz Gusztáv: *A dualizmus kora, 1867-1918.* I-II. köt. Budapest, 1934.; Juhász Lajos: *A horvát kérdés az 1868-i kiegyezés után.* [Hely nélkül], 1938, Különnyomat a Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyvének VIII. évfolyamából.; Katus László: *A Tisza-kormány horvát politikája és az 1883. évi horvátországi népmozgalmak.* Budapest, 1960, Különlenyomat a Századok 92. évfolyam 5-6 és 93. évfolyam 2-4. számából.; Katus László: *Horvátország története és a horvát kérdés a kapitalizmus korában (1849-1918).* Kandidátusi értekezés. Budapest, 1960.; Sokcsevits Dénes: *Magyar múlt horvát szemmel.* Budapest, 2004, Kapu Kiadó.; Sokcsevits Dénes: *Horvátország a 7. századtól napjainkig.* Budapest, 2011, Mundus Novus Kiadó.; Ress Imre: *A magyar Balkán-politika módosulásának indítékai Andrássy külügyminiszteri kinevezése után.* In: Erdődy Gábor – Pók Attila (szerk): *Nemzeteken innen és túl. Tanulmányok Diószegi István 70. születésnapjára.* Budapest, 2000, Korona Kiadó. 229–247.; Lónyay horvát politikájáról részletesen ír Cieger András: *Lónyay Menyhért 1822–1884.* Budapest, 2008, Századvég Kiadó.; az 1883-as horvátországi válsággal is foglalkozik Kozári Monika: *Tisza Kálmán és kormányzati rendszere.* Budapest, 2003, Napvilág Kiadó.

[2] A magyar– horvát kiegyezésről és Fiume jogállásáról a fentieken túlmenően lásd még Kozári Monika: *A dualista rendszer.* Budapest, 2005, Pannonica Kiadó. 48–53.

A horvát kormánynak volt képviselete a magyar kormányban, amely kvázi „közös" kormány is volt, egy horvát-szlavón-dalmát miniszter. Ez sosem volt magyar származású, mindig horvát. Az más kérdés, hogy a birtokviszonyok és érdekek tekintetében hogyan fonódtak össze a földbirtokkal itt és ott is rendelkező magyar és horvát arisztokraták és nagybirtokosok.

A budapesti országgyűlés valóban közös országgyűlés is volt abban a tekintetben, hogy annak képviselőházába az 1868. évi kiegyezéstől kezdődően a horvát tartománygyűlés, a szábor előbb 29, majd a határőrvidék polgárosítása után 40 képviselőt delegálhatott. A horvát képviselőknek jogukban állt horvátul beszélni a magyar országgyűlésben, amelynek a tárgyalási nyelve egyébként csak magyar volt, a többi nemzetiség nem beszélhetett az anyanyelvén. És németül sem lehetett felszólalni a magyar országgyűlésben. Egyébként általában a horvát képviselők sem horvátul beszéltek, hanem magyarul, de volt rá eset, hogy éltek ezzel a jogukkal.

A Horvátországot érintő ügyek tárgyalására a magyar minisztertanács a horvát-szlavón-dalmát miniszterén kívül gyakran meghívta a horvát bánt, vagy valamelyik horvát minisztérium képviselőjét. A megvitatott kérdések egy jelentős részében érdekellentét állt fönn a két nemzet között. A magyar minisztertanács a magyar érdeket képviselte, a horvát bán és más meghívottak a horvát érdeket. A magyar kormány horvát-szlavón-dalmát minisztere pedig egy sajátos kettős függésben élte az életét, közvetítő szerepben, ide-oda politizálva.

A tanulmány sok témát fog felölelni, ahogy az élet is sokszínű volt és sokféle problémát vetett föl.

*

„A kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló 1873: II. tc. horvát szövegébe becsúszott hibának kiigazításáról" – mondja a Wenckheim Béla báró miniszterelnök vezetésével tartott legelső magyar minisztertanács jegyzőkönyve tartalomjegyzékének első pontja.[3] Ez volt tehát a legelső ügy, amit a Szabadelvű Párt megalakulása után magyar-horvát vonatkozásban a magyar minisztertanácson megtárgyaltak. Ezen a minisztertanácson jelen volt a miniszterelnökön kívül Trefort Ágoston vallás és közoktatási, Szende Béla honvédelmi, Perczel Béla igazságügyi, Tisza Kálmán belügyi, Széll Kálmán pénzügyi, báró Simonyi Lajos kereskedelemügyi és Péchy Tamás közmunka és közlekedési miniszter. Nem volt jelen a horvát ügyekért felelős tárca nélküli miniszter. Ezt az ügyet ennek ellenére minden további nélkül megtárgyalták, a honvédelmi miniszter előterjesztésében. Arról volt szó, hogy a kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló 1873: II. tc. horvát nyelven szentesített szövegében az 1. paragrafusban – ahol az időtartamot határozták meg, ameddig egy altisztnek szolgálnia kell, annak érdekében, hogy egy, a törvényben meghatározott elsőségi joggal bírjon – fordítási vagy leírási hibából eredően 12 év helyett 10 év szerepelt. A minisztertanács felkérte a

[3] Magyar Országos Levéltár (MOL), K 27, Magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 22/MT. 1875. ápr. 1. Tarkovich József miniszteri tanácsos volt a jegyző. A magyar minisztertanácsi üléseket általában Budapesten tartották és csak ritkán egyet-egyet Bécsben.

miniszterelnököt, hogy eljárjon a hibás horvát szövegű példány megsemmisítése ügyében és eszközölje ki az uralkodónál ennek a törvénycikknek horvát nyelven való újabb szentesítését.

Három nappal később pedig a pénzügyminiszter bemutatta a polgárosított varasd-kőrösi és varasd-szentgyörgyi volt határőrezredek területén fekvő és a katonai kincstár tulajdonát képező erdők megadóztatásáról szóló törvényjavaslatot, amelyet a minisztertanács jóváhagyott és az előadó minisztert felhatalmazta, hogy azt Ő Felsége legmagasabb jóváhagyásával az országgyűlés elé terjessze.[4] Formailag minden törvényjavaslat előkészítése ugyanígy nézett ki: az illetékes miniszter megkapta a minisztertanács felhatalmazását, hogy Ferenc József előzetes engedélyét kérje a törvényjavaslat országgyűlési beterjesztéséhez.

Az április 8-ai ülésen már jelen volt gróf Pejacsevich Péter, a horvát-szlavón-dalmát országok ügyeiért felelős miniszter.[5] Az április 11-ein is részt vett, de a 17-ei ülésen már ismét nem volt ott.[6] Az április 22-ei ülésen újra ott volt. Részvétele vagy távolmaradása nem függött attól, hogy az adott minisztertanács napirendjén szerepelt-e valamilyen horvát vonatkozású ügy. Későbbi minisztertanácsi jegyzőkönyvekből kiderül, hogy Pejacsevich Péter nem érdektelenségből nem járt el folyamatosan a minisztertanácsi ülésekre, hanem megromlott egészségi állapota akadályozta. Amikor távol volt a miniszterelnök helyettesítette az előterjesztésekben, Wenckheim Béla, majd később Tisza Kálmán is. 1876. február 25-én egészségügyi okok miatt távozott a magyar minisztertanácsból.

Az 1875. május 2-ai ülés napirendjén szinte kizárólag Horvátországot is érintő ügyek szerepeltek. Ezen az ülésen nemcsak Pejacsevich Péter miniszter volt jelen, hanem Mazuranics János horvát-szlavonországi bán is.[7] Az első napirendi pont a horvát választási törvényjavaslat volt, amelyet a horvát-szlavón bán a horvát-szlavón miniszterhez terjesztett a legfelsőbb szentesítés kieszközlése végett. A horvát törvények előkészítése tehát úgy zajlott, hogy miután a horvát országgyűlés elfogadta

[4] 23/MT, 1875. ápr. 4.

[5] 24/MT, 1875. ápr. 8. Pejacsevics Péter gróf Pozsonyban született 1804. február 20-án és Bécsben hunyt el 1887. április 15-én. 1845 és 1869 között megszakításokkal több megye főispáni helytartója és főispánja volt. 62 évig volt tagja a főrendi táblának, majd a főrendiháznak. 1871. február 10. és 1876. február 25. között volt a magyar minisztertanács horvát-szlavón-dalmát tárca nélküli minisztere.

[6] 25/MT, 1875. ápr. 11. és 26/MT, 1875. ápr. 17.

[7] A magyar minisztertanács jegyzőkönyvek következetesen Mazuranics János néven említik a bánt. Bölöny József *Magyarország kormányai 1848-1987* című könyvében Mazuranics Iván néven tartja számon és nem szól róla, hogy a minisztertanács más keresztnévvel illette, ugyanakkor vezetéknevének eredeti horvát ortográfiáját is megadja. Mazuranics János/Iván 1814. augusztus 11-én született egy Novi nevű településen, Modrus-Fiume megyében és Zágrábban halt meg 1890. augusztus 4-én. Neves horvát költő volt, aki magyar költeményeket is írt. Jogi végzettsége volt, 1841 és 1848 között ügyvédként dolgozott Károlyvárosban, majd 1850-től Horvátországban helyettes államügyész volt, 1854-től főállamügyész. 1860-ban ő volt a horvát-szlavón dikasztérium elnöke. 1861-től valóságos belső titkos tanácsos. 1861-65 között horvátországi udvari kancellár volt. 1866. október 6-án vonult nyugdíjba. 1872. július közepétől ő volt a horvát országgyűlés elnöke, majd 1873. szeptember 20-tól 1880. február 21-ig Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok bánja.

a törvényjavaslatot, a bán a magyar minisztertanács horvát-szlavón-dalmát miniszteréhez terjesztette, a miniszter a magyar minisztertanács elé, a minisztertanács pedig felhatalmazást adott a miniszternek, hogy az uralkodó elé terjessze szentesítés végett. A magyar minisztertanács abból a szempontból vizsgálta meg a horvát törvényjavaslatokat, hogy a „Magyarország és Horvát-Szlavonországok közt fennálló állami közösség és érdekek közössége szempontjából" van-e észrevétele. A horvát választási törvénnyel kapcsolatban ezekből a szempontokból két lényeges észrevétele volt a magyar minisztertanácsnak. Az első a törvényjavaslatnak arra a két pontjára vonatkozott, amelyek Fiume várost és kerületét két választókerületre tervezték felosztani, és a felosztás mikéntjét szabályozták. A magyar minisztertanács azért helytelenítette Fiuménak a horvát országgyűlésre küldendő képviselők választása céljából két választókerületre való felosztását, mert abból „azon anomális helyzet keletkezhetnék, hogy ennek folytán megtörténhetnék, hogy dacára annak, hogy Fiume városa mint olyan magát nem a horvát, hanem a magyar országgyűlésen kívánná képviseltetni, az egyik választó kerület bizonyos befolyások érvényesülése következtében a horvát országgyűlésre választana és küldene képviselőt, ugyanakkor, midőn a Fiume város és kerülete választói összessége többsége részéről választott képviselő helyét a magyar országgyűlésen foglalná el, – Fiuménak a horvát-szlavon országgyűlés által egyoldalulag választókerületekre tervezett felosztása sértené a nevezett város autonóm jogát s változtatást tenne az ezen városra nézve a viszonyok végleges rendezéséig fennálló status quon, melyen a Magyarország és Horvát-Szlavon-Dalmátországok között létrejött és az 1868: XXX. t. cikk által törvénybe igtatott közjogi egyezmény 66. paragrafusa szerint csak Magyarország országgyűlése s Horvát-Szlavon- és Dalmátországok országgyűlése és Fiume városa közt, küldöttségi tárgyalások útján létesítendő közös egyetértéssel történhetnék változás".[8]

A minisztertanács második észrevétele arra vonatkozott, hogy a törvényjavaslat szerint csak annak lett volna választójoga, aki „állandóan Horvát-Szlavonországokban lakik". „Tekintetbe véve azt, hogy ezen intézkedés által számos tekintélyes horvát-szlavon birtokos, kinek állandó lakhelye Magyarországon van, megfosztatnék választó képességétől; tekintve továbbá, hogy a magyarországi választási törvényben a Horvát-Szlavon országokban tartózkodó itteni birtokosokra nézve ilyen megszorítás nem foglaltatik; tekintve végre [végül] a Magyarország és Horvát-Szlavonországok közt fennálló törvényes kapcsolatot: sem a viszonosság követelményénél, sem a nevezett országok közt létező állami közösségnél fogva nem volna célszerű és kívánatos, hogy az említett megszorítás a horvát választási törvénybe felvétessék".[9]

A horvát bán a felvetésekre azt válaszolta, hogy a törvényjavaslatot a horvát-szlavon országgyűlés kezdeményezte, a horvát kormány annak tárgyalásakor „tartózkodó állást foglalt el", miután azonban a törvényjavaslat el lett fogadva – bizonyára úgy értette, hogy a horvát országgyűlés által –, a horvát kormány nem látott semmi okot, hogy azt szentesítés végett fel ne terjessze, mert a javaslat ugyanazokra az elvekre épül, mint az érvényben lévő 1870. évi választási törvény. Lényegesebb módosításra csak abban került sor, hogy míg az 1870. évi választási törvény szerint a választókerületeket a kormány tetszése szerint alakíthatta meg, addig az új törvényjavaslat szerint a

[8] 30/MT, 1875. máj. 2.
[9] 30/MT, 1875. máj. 2.

választókerületeket a törvény állapítaná meg – mondta Mazuranics. Fiume két választókerületre osztásával kapcsolatban szükségesnek tartotta megjegyezni, hogy a horvát országgyűlés úgy találta célszerűnek, hogy a választókerületeket törvényhozásilag határozza meg, amihez joga van, és már a horvát 1870: III. tc-ben is ki volt mondva, hogy Fiume két képviselőt küld a horvát országgyűlésre, így nem látták indokoltnak, hogy Fiume tekintetében kivételt tegyenek. Az a rendelkezés, hogy csak azoknak legyen választójoguk, akik állandóan Horvát-Szlavonországban laknak, azért született, hogy gátat vessenek annak, „hogy oly nemzetiségi izgatók, kik nem is laknak Horvát-Szlavon országokban, választhassanak a horvát országgyűlésbe" – mondta a horvát bán.[10]

Majd Mazuranics nagyon érdekesen fogalmazott, mert kétfelé politizált a jegyzőkönyv tanúsága szerint, ami megmutatja a bán kettős függésű helyzetét is: „A dolog érdemét tekintve a horvát bán nem fektet súlyt ezen választási törvényjavaslat megerősítésére, politikai szempontból azonban kívánatosnak tartaná, hogy az szentesíttessék, mert visszautasítás rossz hatást szülne Horvátországban; ha azonban a magyar kormány észrevételeihez ragaszkodnék s annak folytán Ő Felsége a legfelsőbb szentesítést megtagadná, ő maga részéről kész odahatni, hogy a törvényjavaslat újabbi tárgyalása alkalmával a magyar kormány észrevételei figyelembe vétessenek, csak arra kéri a magyar kormányt, hogy az ügy elintézését siettesse, hogy a horvát országgyűlésnek ideje legyen ezen törvényjavaslatot még eloszlása előtt újabban tárgyalni s legfelsőbb szentesítés alá terjeszteni."[11] A magyar minisztertanács kételyeit azonban a bán válasza nem tudta eloszlatni és megbízták a horvát-szlavon minisztert, hogy Ferenc József elé a szentesítés megtagadását kérve terjessze a horvát választási törvényjavaslatot.

A következő napirendi pontban a horvát bán előadta, hogy április elején a horvát-szlavon minisztérium útján felhívást kapott, hogy a katonaság eltartása tárgyában Budapesten tartandó bizottsági tárgyalásokhoz küldjön megbízottat. A tanácskozás céljáról előzetesen nem tájékoztatták, ezért a megbízottját nem tudta utasítással ellátni, és csak utólag értesült arról, hogy a tanácskozás tárgya a honvédelmi minisztérium által a katonaság természetben való tartásából keletkező teher könnyebbítésére a köztörvényhatóságok által kivethető pótadó ügyében tervezett törvényjavaslat megalkotása volt. Minthogy a horvátországi viszonyok nem kívánnak intézkedést a katonabeszállásolás terheinek enyhítése tárgyában, de ha ilyen intézkedésre szükség volna, annak meghozatala a horvát kormány és törvényhozás hatáskörébe tartozna, és véleménye szerint ebben a kérdésben egyébként sem a honvédelmi, hanem a belügyminiszternek kellene intézkednie, kénytelen felszólalni az ellen, hogy a tervezett törvény hatályát Horvát-Szlavonországra is kiterjesszék. Erre a felvetésére Tisza Kálmán belügyminiszter válaszolt, aki azt a felvilágosítást adta, hogy a minisztertanács ugyanazon az álláspontón van, mint a bán, hogy ez a kérdés a belügyminisztérium és nem a honvédelmi tárca hatáskörébe tartozik, ezért a minisztertanács a szóban lévő törvény végrehajtásával elsősorban a belügyminisztert bízta meg. Ami a törvény hatályának Horvát-Szlavonországra való kiterjesztését illeti, ebben az ügyben azt mondta Tisza Kálmán, hogy a magyar kormány a törvény hatályát

[10] 30/MT, 1875. máj. 2.
[11] 30/MT, 1875. máj. 2.

Horvátországra is kiterjesztendőnek vélte, mert a horvát kormány megbízottja a törvényjavaslat bizottsági tárgyalásain ez ellen nem tett semmilyen észrevételt. Viszont ha a horvát kormány ezt a törvényt nem kívánja közösnek tekinteni, ez ellen neki mint belügyminiszternek semmi kifogása nincs. A minisztertanács azt a határozatot hozta, hogy a törvényjavaslatot ilyen értelemben módosítják.[12]

Ezt követően a horvát bán – akit a minisztertanácsi jegyzőkönyv, hol egyszerűen horvát bánként, hol horvát-szlavon bánként nevez meg, ezen a helyen az utóbbi áll – nehezményezte, hogy az a rendelet, amelyet a közlekedési miniszter a vasutakhoz bocsátott ki a magyar nyelv használata tárgyában, és különösen a minisztériumnak az az intézkedése, hogy ennek a rendeletnek az alapján több horvátországi vasúti hivatalnokot elbocsátottak, Horvátországban rossz hatást tett, mert a minisztériumnak ebben az intézkedésében a horvát-magyar kiegyezési törvénynek (1868:XXX.tc.) megsértését látják, amely elrendeli, hogy Horvát-Szlavon országok határai között a közös kormányzat közegeinek hivatalos nyelve a horvát. Péchy Tamás közlekedési miniszter azt válaszolta, hogy ő semmi olyan intézkedést ebben a vonatkozásban nem hozott, amely már korábban is fenn nem állott volna, és azokat a vasúti hivatalnokokat nem ő bocsátotta el, hanem még a hivatali elődje, éspedig nem azért, mert horvátok, hanem mert teljesen hasznavehetetlenek voltak. Ő arra törekszik, hogy Horvátországban lehetőleg horvát születésű vasúti hivatalnokokat alkalmazzon. A vasúti tisztviselők azonban nem tekinthetők a közös kormány hivatalos közegeinek, tehát az 1868:XXX. tc. 57. paragrafusára való utalást nem tartja helyesnek ebben a vonatkozásban. Az állami vasutak ugyanolyan tekintet alá esnek, mint bármely más részvénytársulatnak a vonalai, és az állami vasútnak a Horvátország területére eső rövid vonalainál nem lehet más kezelési nyelvet használni, mint amelyen az egész vasút igazgatása történik – mondta Péchy Tamás. A minisztertanács a választ tudomásul vette.[13]

A horvát-szlavon miniszter előterjesztette, hogy a horvát bán még a következő törvényjavaslatokat terjesztette fel szentesítés végett: 1. A sajtó használatáról; 2. A büntető eljárásról; 3. A bűnvádi eljárásról sajtó ügyekben; 4. Az esküdtek lajstromának kiegészítéséről és 5. A bilincs büntetésnek eltörléséről. Továbbá felterjesztette a horvát-szlavonországi középtanodák tanítói személyzetének nyugdíjaztatására vonatkozó törvényjavaslatot, abból a célból, hogy felhatalmazást kapjanak arra, hogy ezt a törvényjavaslatot a horvát országgyűlés elé terjeszthessék. Az uralkodó előszentesítési joga ugyanis a horvát törvényekre is vonatkozott. A horvát-szlavon miniszternek ezek ellen a törvényjavaslatok ellen a Magyarország és Horvát-Szlavonországok közt fennálló állami közösség és a közös érdekek szempontjából nem volt észrevétele, kérte a minisztertanácsot, hogy ezeket a törvényjavaslatokat az uralkodóhoz felterjeszthesse. A minisztertanács a felhatalmazást megadta.[14]

A horvát-szlavon miniszter mutatta be a horvát bán felterjesztését, amelyben Buszjevac Vladislav horvátországi birtokos felségfolyamodványát támogatja, mely szerint a „jaskovai” előnév viselésére kér engedélyt. Miután a Buszjevac család már

[12] 30/MT, 1875. máj. 2.
[13] 30/MT, 1875. máj. 2.
[14] 30/MT, 1875. máj. 2.

több nemzedék óta tulajdonosa a jaskovai birtoknak és tekintetbe véve a folyamodónak a polgári életben szerzett érdemeit, az előadó miniszter a kérvényt a maga részéről is pártolta. A magyar minisztertanács is támogatta a kérést és felhatalmazta a horvát-szlavon minisztert, hogy a felségkörüli minisztérium útján az uralkodónál kieszközölhesse az előnév használatát.[15]

Az 1875. május 26-ai ülésen a 3. napirendi pont tárgyalásánál jelen volt Zsivkovics János horvát-szlavon országos kormánybeli osztályfőnök, mint a napirendi pont előterjesztője. Ezen a minisztertanácsi ülésen ő képviselte Horvátországot, mert sem a magyar minisztertanács horvát-szlavon minisztere, sem a horvát bán nem vett részt az ülésen. A horvát választási törvényről volt szó. Zsivkovics osztályfőnök előadta, hogy az uralkodó visszaküldte a szentesítésre felterjesztett törvényjavaslatot újabb országgyűlési tárgyalásra azzal a legfelsőbb meghagyással, hogy a magyar kormány által tett észrevételeknek szerezzenek érvényt. Az osztályfőnök ezen az ülésen a bán megbízásából a törvényjavaslatban teendő módosításokat mutatta be abból a célból, hogy a magyar minisztertanács előzetesen tudjon észrevételeket tenni ezekre a módosításokra. A bán meg akart arról győződni, hogy ha ezeket a módosításokat javasolja a horvát országgyűlésnek, akkor a magyar kormánnyal egyetértésben jár el. A következőket javasolta: Fiumét illetően kihagynák azt a két paragrafust, amelyet a magyar minisztertanács kifogásolt és a következő szövegrészt toldanák a törvény szövegébe: „A Fiume város és kerületére eső két képviselő választását illetőleg az 1870. III. tc. idevonatkozó rendelkezései változatlanul épségben maradnak". A választóképességet illetően pedig kihagyják a „és Horvát-szlavon országok területén állandóan lakik" szövegrészt.

A magyar minisztertanács Fiumét illetően „a létező viszonyoknak és a törvényes állapotnak leginkább megfelelőnek tartaná", ha a két paragrafus kihagyása mellett azt mondanák ki, hogy „Fiume város és kerülete ezentúl is jogosítva van két képviselőt választani; a választás módozatát s hogy együttesen vagy két kerületre oszolva válasszon-e – maga határozza meg." A választási képességre vonatkozó módosításra a minisztertanácsnak nem volt észrevétele.

Zsivkovics osztályfőnök Fiume ügyében ragaszkodott ahhoz a módosításhoz, amelyet javasolt. Aligha tehetett mást, hiszen bizonyosan nem volt felhatalmazása, hogy egyedül döntsön ebben az ügyben, és bejelentette, hogy a minisztertanács határozatát a bán tudomására hozza.[16]

A horvát osztályfőnök már nem volt jelen, amikor fölolvasták a zenggi járásbíróság illetékességéről szóló horvát törvényjavaslatot, amelyet a horvát-szlavon bán legfelsőbb szentesítés végett felterjesztett. Minthogy a minisztertanácsnak ez ellen semmilyen kifogása nem volt, a horvát-szlavon miniszter felhatalmazást kapott, hogy Ferenc Józsefhez felterjessze.[17]

Széll Kálmán pénzügyminiszter volt az előterjesztője annak az ügynek, amelyben báró Mollináry zágrábi főhadparancsnok kérte beleegyezését ahhoz, hogy törvényjavaslatot terjeszthessen fel az uralkodóhoz jóváhagyásra, mely szerint a horvát határőrségi

[15] 30/MT, 1875. máj. 2.
[16] 35/MT, 1875. máj. 26.
[17] 35/MT, 1875. máj. 26

bírósági tisztviselőknek ugyanazt a rangot és fizetést adhassák, amelyet a polgári horvát–szlavon országi bírósági tisztviselők élveznek az új szabályzat folytán. Minthogy ennek a törvényjavaslatnak az életbeléptetése folytán évente 68.000 forintnyi költségtöbblet merülne föl, és tekintetbe véve azt, hogy a költségvetés már meg van állapítva, Széll Kálmán csak bizonyos feltételekkel járult hozzá a törvényjavaslat felterjesztéséhez: éspedig, hogy a tervezett valamennyi állást nem fogják betölteni, nem növekszik az akkori álláshelyek száma; a lakbérilletményeket ne emeljék; és a még ezek után mindig fennmaradó 27.000 forintnyi költségtöbbletet, amelyből 1875-re 16.000 forint esett, egyéb megtakarításokból fedezzék. A feltételeket báró Mollináry elfogadta, és ebben a formában a minisztertanács is hozzájárult a törvényjavaslat felterjesztéséhez.[18]

Május 29-én báró Wenckheim Béla miniszterelnök bemutatta a minisztertanácsban a horvát-szlavonországi bán felterjesztését Ferenc Józsefhez a horvát országgyűlés 1875. június 15-én leendő berekesztése ügyében. A felterjesztéshez mellékelve volt a horvát országgyűléshez címzett királyi leirat tervezete az országgyűlés berekesztése tárgyában és a horvát bánhoz intézett királyi leirat tervezete, melyben a bán az országgyűléshez intézett királyi leirat felolvasására, a jelen országgyűlés feloszlatására és az új országgyűlés összehívása végett szükséges intézkedések megtételére felhatalmazást kap.[19] A magyar minisztertanácsnak ezeket a dokumentumokat érintően volt észrevétele, mert a horvát országgyűléshez címzett leirat tervezetében, ahol a Magyarország és Horvát-Szlavon országok közt létező közjogi egyezmény módosítására emlékeztetnek, ezt a tényt úgy említik, mintha azt egyedül a Horvát-Szlavon országok országgyűlése eszközölte volna. Ezért a minisztertanács szükségesnek tartotta, hogy a második bekezdésben az után, hogy „von Euch vertretene Königreiche" a következő beszúrás jöjjön: „auch Eurerseits thätig mitgewirkt habt um" és így ennek a bekezdésnek a vége így hangzana: „dass Ihr auch Eurerseits thatig mitgewirkt habt um das staatsrechtliche Verhältniss unserer Königreiche Kroatien, Slavonien und Dalmatien zum Königreiche Ungarn auf eine feste Grundlage zu stellen und hindurch im Lande die so sehr ersehnte und nöthige Ruhe der Gemüther wieder herzustellen".[20]

A harmadik bekezdésben pedig a „klugen" szót a „patriotischen" szóval kívánták helyettesíteni.

Más észrevételük nem volt, így felhatalmazták a horvát-szlavon minisztert, hogy ezeknek az észrevételeknek az érvényesítése után a legfelsőbb helyre felterjessze a javaslatokat.

A minisztertanácsi üléseken belül sosem csoportosították össze tematikus egységekbe, egymásután az egyes országokat vagy hasonló témákat érintő ügyeket. Ezen az ülésen ez után a napirendi pont után a Romániával kötendő vám és kereskedelmi egyezmény következett, majd ismét egy Horvátországot érintő ügy. Ugyancsak Wenckheim Béla miniszterelnök mutatta be a horvát bán egy következő felterjesztését, amelyben legfelsőbb felhatalmazást kért a bán arra, hogy a zágrábi Ferenc József királyi egyetem rektorának választásáról szóló törvényjavaslatot tárgyalás végett a horvát országgyűlés

[18] 35/MT, 1875. máj. 26
[19] 36/MT, 1875. máj. 29.
[20] 36/MT, 1875. máj. 29.

elé terjeszthesse. A magyar minisztertanácsnak ez ellen a törvényjavaslat ellen az 1873: XXXIV. tc. 5. paragrafusában kifejezett szempontból nem volt észrevétele, a horvát-szlavon miniszter felhatalmazást kapott a törvényjavaslatnak az uralkodó elé terjesztésére.[21]

Június 7-én Mazuranics János horvát bán is jelen volt az első napirendi pont tárgyalásánál (Pejacsevich azonban nem), mert a horvát választási törvényjavaslatról volt ismét szó. A horvát-szlavon bán kívánságára a horvát választási törvényjavaslat tárgyában május 26-án hozott minisztertanácsi határozatnak Fiuméra vonatkozó részét a következőképpen módosították: a 2. paragrafus 6. és 7. pontját elhagyták, ennek a szakasznak a végére egy új bekezdést illesztettek: „Fiume város és kerülete ezentúl is két képviselőt választ; a választás módozatát s hogy együttesen vagy két kerületre osztva válasszon-e, maga határozza meg."[22] Vagyis teljesítették a magyar minisztertanács kérését.

Ugyancsak a június 7-ei ülésen Széll Kálmán pénzügyminiszter előadta azokat a nehézségeket, melyeket a pénzügyminiszteri rendeleteknek magyar nyelven való kibocsátása a fiumei magyar királyi pénzügyi igazgatóságnál okoz, amiatt, hogy ezen pénzügyi igazgatóságnak, amely az ügyfelekkel és egyéb ottani hatóságokkal és hivatalos közegekkel leginkább horvát nyelven érintkezik, a magyar rendeleteket horvát nyelvre kell lefordítania. Minthogy a pénzügyi igazgatóság ezt a fordítási munkát saját személyzetével alig képes teljesíteni, Széll Kálmán a rendeletek gyors és pontos végrehajtása érdekében úgy szándékozott segíteni ezen a bajon, hogy azokat a rendeleteket, amelyek Horvátországra nézve is érvényesek, a magyar eredetin kívül horvát fordításban is megküldi a nevezett pénzügyi igazgatóságnak. A minisztertanács méltányolta az előadott nehézséget, felhatalmazta a pénzügyminisztert, hogy a fiumei sajátságos viszonyok tekintetbe vételével ezen a bajon lehetőleg igyekezzen segíteni, „mindamellett a magyar nyelvnek, mint hivatalos nyelvnek fenntartása mellett".[23]

1875. június 15-én Wenckheim Béla miniszterelnök a távollévő horvát-szlavon miniszter nevében bemutatta a horvát-szlavon vallási és tudományi alaphoz tartozó ingatlanok eladásáról szóló törvényjavaslatot, amelyet a horvát bán terjesztett föl szentesítésre. A minisztertanácsnak nem volt észrevétele ez ellen a törvényjavaslat ellen az 1873: XXXIV. tc. 5. paragrafusában kiemelt szempontból, a horvát-szlavon miniszter felhatalmazást kapott, hogy azt a legfelsőbb szentesítés alá terjessze.[24]

Július 24-én a bán is megjelent a minisztertanácsi ülésen, az utolsó napirendi pont ugyanis a horvát országgyűlés összehívása volt. Mazuranics János előadta, hogy mielőtt a formaszerű felterjesztést megtenné a horvát országgyűlés összehívásáról, ismerni óhajtja a magyar kormány véleményét, hogy a felterjesztést aszerint tegye meg. Mazuranics 1875. augusztus 23-át szándékozott javaslatba hozni a horvát országgyűlés összehívására. A megnyitás alkalmából két legfelsőbb leirat bocsátandó ki. Az egyik felhatalmazza a bánt az országgyűlés megnyitására és az országgyűléshez intézett királyi leirat felolvasására, a másik pedig az országgyűléshez szól, az országgyűlés által

[21] 36/MT, 1875. máj. 29.
[22] 37/MT, 1875. jún. 7.
[23] 37/MT, 1875. jún. 7.
[24] 39/MT, 1875. jún. 15.

megoldandó feladatokat sorolja föl, pótolja a trónbeszédet. A második leirat fontos államokmány, és különösen ennek tartalmára nézve tartja a horvát bán nagyon fontosnak, hogy a magyar minisztertanács előzetes hozzájárulását elnyerje. Mazuranics felolvasta a javaslat tervezetét és kérte a minisztertanácsot, hogy a tartalmáról nyilatkozzanak. A minisztertanács hozzájárult, hogy a horvát országgyűlést augusztus 23-án nyissák meg, a leirat tervezetre azonban voltak észrevételei. Azt a pontot, amelyben a magyar-horvát közös országgyűlés teendőiről van szó úgy kell szövegezni, hogy a delegációkba való választást első sorba helyezzék, a Horvátországot is érintő többi előterjesztésről pedig azt kell mondani, hogy azok „annak idejében" fognak megtétetni. Az „annak idejében"-t még alá is húzták a jegyzőkönyvben. „Fiumét illetőleg mellőzendő minden oly kifejezés, melyből az következtethetnék, hogy Fiume város és kerületének közjogi állása, ellenkezőleg az 1868: XXX. törvényczikk 66. §-a világos szavaival, melyekben kimondatik, hogy Fiume város, kikötő és kerület a magyar koronához csatolt külön testet képez, – bármi részben még kérdés tárgyát képezné, vagy azzá tétethetnék; ennélfogva Fiuméra nézve legfeljebb annyi mondható, hogy Ő Felsége előtt kedves volna, ha a fiumei viszonyok, a mennyiben az illető törvényhozó testületek és Fiume küldöttsége azt időszerűnek találnák, véglegesen rendeztetnének."[25]

A magyar minisztertanács fontosnak tartotta, hogy Horvátország területi integritása ügyében mellőzzenek mindent, ami Dalmátia visszacsatolását vagy annak előkészítését helyezné kilátásba. A horvát határőrvidék ügyében pedig annak a mellőzését kérték, hogy kilátásba helyezzék, hogy ennek a területnek a Horvátországba való bekebelezése 3 év alatt végre lesz hajtva, „legfeljebb Horvátország és a határőrvidék kormányzatának egyesítésére nézve volna remény nyújtható".[26] A horvát bán a tett észrevételek helyességét elismerte és kijelentette, hogy ezek figyelembe vételével fogja szövegezni a legfelsőbb kézirati javaslatot.

1875. július végén a magyar kir. állami számvevőszék a fiumei és magyar-horvát tengerparti kormányzóság számadásaira tett észrevétele kapcsán azt a kérdést vetette föl, vajon a fiumei kormányzó által adott felvilágosítás olyannak vehető-e, mintha azt egy miniszter adta volna, vagy ha nem, akkor melyik miniszter van hivatva a fiumei kormányzóság számadásaira nézve az 1870: XVIII. tc. 16. paragrafusa értelmében kívánható felvilágosításokat megadni? A magyar minisztertanács kimondta, hogy miután a fiumei kormányzóság a magyar minisztérium alá rendelt hatóságot képez, s annak úgy személyzeti mint költségvetésére vonatkozó ügyeiben a végelhatározás joga a magyar miniszterelnököt illeti, a kormányzót kifelé is az országgyűlés és az állami számvevőszék irányában a miniszterelnök van hivatva képviselni.[27]

A miniszterelnök mutatta be a távol lévő horvát-szlavon miniszter nevében a horvát-szlavonországi bán felterjesztését, amelyben kérte az uralkodót a horvát országgyűlést megnyitó kegyelmes királyi leirat tervezetének jóváhagyására és aláírására. A magyar minisztertanácsnak nem volt kifogása ez ellen, mert a leiratot, amelyet német fordításban a magyar minisztertanácsban felolvastak, a horvát bán a július 24-én

[25] 46/MT, 1875. júl. 24.
[26] 46/MT, 1875. júl. 24.
[27] 47/MT, 1875. júl. 28.

hozott minisztertanácsi határozatnak megfelelően szerkesztette meg. A minisztertanács ugyanakkor azt óhajtotta, hogy a horvát határőrvidékről szóló „kikezdésben" [bekezdésben], ahol a Horvát-Szlavon országok és a katonai kormányzat alatt levő határőrvidék kormányzatának mielőbb való egyesítését helyezik kilátásba a „so bald als möglich" kifejezés helyett a „nach Möglichkeit" szófordulat álljon.[28] A horvát vezetés láthatóan siettetni akarta ezt az egyesülést, a magyar minisztertanács pedig nem.

Augusztus 10-én Széll Kálmán pénzügyminiszter terjesztette elő, hogy a horvát-szlavon bán az úrbériekkel rokon természetű viszonyokat Horvát-Szlavon országokban szabályozni akarja, és ebből a célból a horvát országgyűlés elé törvényjavaslatot akar terjeszteni. Emiatt kérdést intézett a magyar kir. pénzügyminisztériumhoz, vajon hajlandó volna-e a magyar kormány a közös törvényhozáshoz – ami ebben a relációban a magyar országgyűlést jelentette – törvényjavaslatot terjeszteni, amely szerint

1. a magyar állam a kibocsátandó váltság kötvényekre nézve jótállást vállalna
2. elrendeltetné, hogy az esedékes törlesztési részleteket a közadók módjára szedik be
3. a váltság keresztülvitelénél szükséges okmányokra nézve bélyegmenteséget adnának.

Tekintetbe véve, hogy Magyarországon az 1868: XXIX. és az 1871: LIII. és LIV. törvénycikkek folytán ezeket a viszonyokat szintén az állam közvetítése és jótállása mellett szabályozták, Széll Kálmán méltányosnak tartotta, hogy az ily módon történjen Horvát-Szlavon országokban is, és a maga részéről kész volt a biztosítékot megadni, amit a horvát bán kért, és a magyar országgyűlés elé törvényjavaslatot terjeszteni. Széll véleménye szerint csakis Magyarország vállalhatja el az állami jótállást, és miután Horvát-Szlavon országok külön pénzügyekkel nem bírnak, közjogi szempontból mégsem volna engedhető, hogy külön horvát jótállást adjanak. Vagyis mindazokat a határozatokat, amelyek az állami jótállásra és általában az ügy pénzügyi oldalára vonatkoznak, ki kell hagyni a horvát országgyűlés elé terjesztendő törvényjavaslatból.

Végül még szükségesnek tartotta Széll megjegyezni, hogy a horvát bán által bemutatott törvényjavaslatban a hegyvámon, maradvány földeken és irtványokon kívül, amelyeket Magyarországon is megváltottak, még a bérföldek és az un. telken kívüli földek is fel lettek véve. Ezt a különbséget a horvát bán azzal indokolta, hogy a Horvátországra kiadott 1853. március 2-ai nyílt parancsban, amely a Magyarországra nézve érvényes hason tárgyú nyílt paranccsal ugyanaznap lett kibocsátva, a hegyvám, bérföldek és maradványföldek mellett az egyéb telken kívüli földek is meg vannak említve, melyekről a magyarországi nyílt parancsban nincsen szó.

Széll Kálmán kérte a minisztertanács jóváhagyását, hogy a horvát bán által kívánt biztosítást megadhassa. A válasz elküldése előtt még az igazságügyminiszter véleményét akarta kikérni a magyar és a horvát nyílt parancs közötti eltérés ügyében. A jegyzőkönyv szövegébe még utólag betoldották, hogy Széll azzal a kikötéssel adja meg a horvát bán által kért biztosítékot, hogy az erre a célra kibocsátott értékek kamataira szükséges összegeket mindenképpen Horvát-Szlavon országok beligazgatási

[28] 50/MT, 1875. aug. 8.

költségeiből kell fedezni, oly módon, hogy a magyar kincstár még előlegeket sem szolgáltat ki.

A minisztertanács ezt az előterjesztést jóváhagyólag tudomásul vette és felhatalmazta a pénzügyminisztert, hogy a horvát bánnak a fentebbiek figyelembe vételével a kért biztosítékot megadja, azzal a kikötéssel, hogy amennyiben az állami jótállás folytán az állampénztárra teher hárulna, az 1873: XXXIV. tc. 3. paragrafusában meghatározott, a Horvát-Szlavon országok közigazgatási költségeire fordítandó átalányból lesz fedezendő.[29]

Az augusztus 14-ei ülésen báró Simonyi Lajos földmívelési-, ipar- és kereskedelmi miniszter előadta, a horvát bán kérte, hogy a Horvát-Szlavon országok területén lévő állami méntelepek kezelését a horvát országos kormány hatáskörébe bocsássák. Tekintve azt, hogy a ménes ügy, a méneseknek 1868 évben történt felosztása alkalmával országos ügynek nyilváníttatott, és a Horvát-Szlavon országokban létező méntelepek költségeit a nevezett országok közigazgatási költségeiből fedezik, az előadó miniszter úr méltányosnak találta, hogy ezt a kérést teljesítsék, és kérte a minisztertanács felhatalmazását, hogy ebben az ügyben felterjesztést intézhessen az uralkodóhoz. A minisztertanács a felhatalmazást megadta.[30]

1875. augusztus 16-án Bécsben tartottak egy miniszteri értekezletet (Minister Conferenz), amelyen az uralkodó elnökölt.[31] A magyar minisztertanács részéről jelen volt Wenckheim Béla báró miniszterelnök, Trefort Ágoston, Szende Béla, Tisza Kálmán, Széll Kálmán miniszterek. Az ülésen részt vett Koller báró, a közös hadügyminiszter, Stupka ezredes a hadügyminisztérium II. osztályának vezetője. A jegyzőkönyvet Tarkovich József vezette, éppúgy, mint a magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek esetében. A jegyzőkönyv természetesen német nyelvű, hiszen ilyen esetekben mindig németül készült, minthogy az osztrák résztvevők, Koller és Stupka nem tudtak magyarul.

Az első napirendi pont, amelyet megtárgyaltak, az „In Angelegenheit der siebenbürgischen und kroatischen Gensdarmerie” címet viselte. A következő napirend pedig csak Horvátországot érintette: „In Betreff des an den kroatischen-slawonischen Landtag zu erlassenden Allerch[öchsten] Rescriptes”.

Az erdélyi és a horvát-szlavon csendőrség újjászervezése ügyében a magyar minisztertanács előterjesztését tárgyalták. Ferenc József bevezetőben elmondta, hogy Szende Béla honvédelmi miniszter előterjesztése vetett föl olyan kérdéseket, amelyek miatt szükségesnek látta ezt a kérdést a magyar minisztertanáccsal egy kibővített ülésen megbeszélni, ahol a közös hadügyminiszter is jelen van. Az egyik kérdéskör, amelyet meg kell beszélni, a tisztekkel kapcsolatos, a másik pedig a legénységet érintő eljárás. A tisztek vonatkozásában a magyar minisztertanács megfogalmazta azt az elvárást, hogy akik továbbra is a csendőrség kötelékében kívánnak maradni, bírniuk kell a magyar nyelvet. És hogy azok a nyugdíjjogosultak és próbaidősök, akik nem szeretnének, vagy nem tudnak a csendőrség kötelékében maradni, és ezért nyugdíjazzák őket, vagy próbaidőre a közös hadseregbe kerülnek, a közös hadsereg

[29] 51/MT. 1875 aug. 10.
[30] 54/MT, 1875. aug. 14.
[31] 55/MT, 1875. aug. 16. Bécs

költségvetését terhelik. Az első kérdés vonatkozásában a magyar minisztertanács azóta már kinyilvánította, hogy a magyar nyelv ismeretét nem várja el azonnal, a második kérdés vonatkozásában azonban még mindig véleményeltérés van a magyar kormány és a hadügyminisztérium között.

Koller hadügyminiszter kifejtette, hogy a csendőrség tervbe vett átszervezése Erdélyben és Horvátországban, és a Landwehrbe való szervezeti beolvasztásuk a tisztek két csoportját érinti hátrányosan: azokat, akik maradni szeretnének, de a magyar nyelv ismeretével nem bírnak, és azokat, akik az új körülmények között nem akarnak szolgálni és emiatt a hadseregbe jelentkeznek szolgálatra. Ami az első csoportot illeti, olyan tiszteket, akik eddig híven teljesítették a kötelességüket, csak amiatt felfüggeszteni a szolgálatból, mert nem tudnak magyarul, és őket új, még iskolázatlan erőkkel felváltani, nem válna előnyére az új szervezetnek. Ha mégis felfüggesztenék őket a szolgálatból, nem volna más megoldás, mint hogy nyugdíjba helyezzék őket, minthogy azonban a nyugdíjazásuk nem áll a hadügyminisztérium érdekében és nem is az ő kívánságukra történne, a nyugdíjukat csak az állami költségvetésből [értsd: magyar állami] lehetne fedezni és nem a közös hadügyminisztérium, tehát a közös költségvetés terhére.

Ami a második kategóriát illeti, akik nem akarnak maradni és ezért a hadseregbe jelentkeznek szolgálatra, róluk azt mondta Koller hadügyminiszter, hogy ezeknek az átvétele a hadsereg számára nem kívánatos, minthogy ők hosszabb ideje kívül esnek a csapatszolgálaton, először 3-6 hónap próbaszolgálatot kellene teljesíteniük, és csak ha alkalmasnak találják őket, akkor kerülhetnek át aktív katonai szolgálatba, másként nyugdíjazni kellene őket. Minthogy azonban ez sem áll a hadügyminisztérium és a közös hadsereg érdekében, ezért mind a próbaidő költségeit, mind az esetleges nyugdíjakat a magyar állami költségvetésből kell fedezni.

Szende Béla honvédelmi miniszter elismerte, hogy a csendőrség állományának iskolázásában kívánatos volna, hogy tapasztalt tisztek kéznél legyenek, éppen ezért nem vennék kezdetben szigorúan a gyakorlatban a magyar nyelv ismeretét, ezért kell különbséget tenni azok között, akik nem tökéletesen tudnak magyarul és azok között, akik egyáltalán nem tudnak. Tulajdonképpen csak az utóbbiak jönnek számításba, mint elküldendők, és egyébként nincs szó sok személyről, főleg Horvátországban, ahol mindössze 4-5 tisztről van szó. Koller hadügyminiszternek azt a megjegyzését, hogy a csendőrségből kiváló tisztek illetményeit a magyar állami költségvetésnek kell fedeznie, indokolatlannak tartja, mert ezek a személyek a hadsereg kötelékébe tartoznak és az ő nyugdíjukat eddig sem az állami költségvetésből fedezték. Még kevésbé volna indokolt a próbaidős tisztek esetében az, hogy a magyar állami költségvetésből fizessék őket. Ha egyébként a szóba jöhető tisztek nem lennének alkalmasak csapatszolgálatra, akkor őket beoszthatnák az osztrák csendőrségbe.

Koller hadügyminiszter szerint ez az osztrák csendőrségnél uralkodó Avancement-állapotok [előlépés, előmenetel] miatt nem volna kívánatos. De minthogy ez a kérdés az osztrák hadügyminiszter reszortjába tartozik, Koller nem érzi magát hivatottnak arra, hogy állást foglaljon ebben. Ezért arra szorítkozott, hogy megismételje, minthogy ezek a jelentkezések nem állnak a hadügyi kormányzat érdekében, a közös hadügyminisztérium költségvetését nem terhelhetik meg számtalan nyugdíj és próbaidő illetmény kifizetésével. Majd megemlítette, hogy amikor 1867-ben

Magyarországon átszervezték a csendőrséget, a nyugdíjakat éppúgy a magyar állami költségvetésbe vették föl.

Tisza Kálmán belügyminiszter ellenvetette, hogy Erdélyben a csendőrség reorganizációjára nem került sor, és emlékeztetett arra, hogy a csendőrség tisztjeinek nyugdíjazása vonatkozásában a Monarchia két államának kormányai között szerződés áll fönn, amely szerint minden egyes esetben meg kell állapítani egyedileg, hogy melyik kormánynak kell a nyugdíjat fizetni. Szende Béla honvédelmi miniszter pedig hozzáfűzte, hogy nagyon kis létszámról van szó.

A további hozzászólásokból, amelyek a fennálló helyzetről szóltak, láthatóvá vált, hogy anyagi szempontból ez a kérdés nem megoldható és elvi kérdésről van szó. A vita további menetében Tisza Kálmán nyilatkozott arról, hogy a magyar kormány kész azokat a tiszteket, akik tovább szeretnének szolgálni, de a magyar nyelvet nem bírják és ezért nyugdíjba kell őket helyezni, a magyar állami költségvetés terhére nyugdíjazni. Koller hadügyminiszter pedig arról nyilatkozott, hogy kész a próbaidős tisztek illetményeit a közös hadügyminisztérium terhére viselni. Már csak annak a kérdésnek a rendezése maradt, hogy miből fogják fizetni azoknak a tiszteknek a nyugdíját, akik nem akarnak a csendőrség kötelékében maradni és önként jelentkeznek csapatszolgálatra, ott azonban alkalmatlanság miatt nem foglalkoztatják őket. Ezt végül Ferenc József döntötte el úgy, hogy ezekben az esetekben a két ország között fennálló egyezményt kell alkalmazni, vagyis minden egyes esetben külön meg kell állapítani, hogy melyik állam viseli a nyugdíj költségeit.

Majd az uralkodó a legénységet érintő kérdésekről kezdett beszélni. Az volt a véleménye, hogy a magyar kormány ezt érintően a követelményeiben túl messzire ment, amennyiben azt követeli, hogy a csendőrséget olyan önkéntesek felvétele által, akik még a hadköteles kort nem érték el, aztán tartósan szabadságolt tartalékosokból és időlegesen behívott tartalékosokból egészítsék ki.

Koller hadügyminiszter megjegyezte, hogy ha a csendőrség inkorporálása, szervezeti beillesztése a magyar honvédségbe megtörténik, ő a törvény szellemében arra törekedne, hogy azokat a hadköteles csendőröket, akik még a próbaidőt töltik, az illetékes hadkiegészítési körzet regimentjeibe hívják be, a tartalékosokat azonban tartalékállományba helyezzék. Kijelentette, hogy abba nem egyezhet bele, hogy a hadsereg kötelékébe tartozó személyeket a csendőrségbe, azaz közvetve a honvédségbe sorozzanak be.

Ferenc József megjegyezte, hogy különbséget kell tenni a jelenlegi helyzet és a jövőre vonatkozó hadkiegészítési mód között. Jelenleg arról van szó, hogy mi történjen a most a csendőrség kötelékében szolgáló személyekkel.

Stupka őrnagy hozzáfűzte, hogy az erdélyi csendőrségben 411, a horvátban pedig 132 arcvonalszolgálatra alkalmas [liniendienstfähige] személy van.

Szende honvédelmi miniszter ragadta magához a szót és kifejtette, hogy megítélése szerint csak a jelenlegi status quo fenntartásáról lehet szó mindaddig, amíg ezeket a kérdéseket érintően törvény nem születik, minthogy a honvédség kontingenséből egyetlen személyt sem tudnak a csendőrséghez áthelyezni, és a honvédeket csak 8 hétre hívják be. A hadseregtől való elbocsátásokkal pedig nem értett egyet.

Ferenc József erre azt a kérdést vette fontolóra, vajon a csendőrségnél lévő hadköteleseket továbbra is ott hagyják-e? Von Koller báró hadügyminiszternek az volt a véleménye, hogy ez lehetséges volna, abban az esetben, ha a csendőrségnek a honvédségbe való inkorpolásától eltekintenének.

Stupka őrnagy azokról a hátrányokról beszélt, amelyek a csendőrségnek a honvédségbe való inkorporálása folytán a magyar kormányra nehezednének, és kimutatja annak a célszerűségét, hogy az aktív hadseregbe vagy a tartalékba tartozó egyéneket léptessék be aktív szolgálatba a honvédségbe. Szende honvédelmi miniszter elvileg elismerte ennek a véleménynek a helyességét, de megjegyezte, hogy most csak egy átmeneti időszakról van szó. Az uralkodónak arra kérdésére, hogy ez az átmeneti stádium miért szükséges, minthogy a törvényi szabályozás már rövidesen várható, Szende Béla azt a felvilágosítást adta, hogy ez a kedvezőbb előmeneteli rendszer érdekében kívánatos. Tisza véleménye szerint ezekben a kérdésekben lehet mindkét fél számára elfogadható megoldást találni. Nagyon fontos, hogy a csendőrség Erdélyben a szolgálati körülmények tekintetében a honvédelmi miniszternek legyen alárendelve, az inkorporálásr azonban függőben hagyhatnák. A tiszteket biztosíthatnák, hogy nekik a csendőrségnél eltöltött szolgálati éveket az átvételnél beszámítják. Ezen a módon a hadügyminiszter aggodalmai az inkorporálás miatt felfüggeszthetőek volnának, és a csendőrség kiegészítését a jövőben is azon a módon lehetne megoldani, mint eddig.

Minthogy ennek a javaslatnak a folytán a csendőrség inkorporálását a honvédségbe elvetették mint lehetőséget, a tanácskozás ennek az új nézőpontnak a megvitatása felé fordult. Főleg azt a kérdést vitatták meg, hogy az erdélyi és a horvátországi csendőrséget milyen módon lehetne kiegészíteni, anélkül, hogy a törvényt megsértenék, ugyanakkor a szükséges legénységi állományt mégis biztosítanák. Végül a tanácskozás arra jutott, hogy Ferenc József hozzájárult, hogy a törvényi szabályozás megszületéséig a jelenlegi status quot fenntartsák, a jövőben azonban a csendőrséget önkéntesekből a tartalékból egészítsék ki. Ennek a kérdésnek a megtárgyalása után Koller hadügyminiszter és Stupka őrnagy távoztak.

Ferenc József rátért a horvát-szlavon bán által a horvát és szlavon országgyűlésre előterjesztendő törvényjavaslatok kérdésére. Az uralkodó csak azokat a pontokat említi, amelyekkel kapcsolatban megjegyzései vannak. Ezek:

> Alinea 4: Minthogy a magyar országgyűlésben a kérdés tárgyalásában csak a horvát országgyűlés kiküldöttei és nem a horvát országgyűlés vesz részt, azt a néhány vitatott lényegtelen kifejezést nyugodtan meg lehet változtatni.
>
> Alinea 5. Minthogy az 1868-as magyar-horvát kiegyezés 66. §-ban említett deputációk nem léteznek, és ezeknek az összehívásáról sincs szó annak a megítélésére, hogy Fiume autonóm viszonyainak végleges szabályozása időszerű-e, ennek a szakasznak egy a helyzetnek megfelelőbb megfogalmazást kellene adni.
>
> Alinea 6. Minthogy a tervezetben precízen meg van fogalmazva, hogy a határőrvidék bekebelezése az anyaországba mikor és milyen módon fog megtörténni, tehát ebben a vonatkozásban nincs mit találgatni, ebben a szakaszban csak azt kell általánosságban kimondani, hogy az inkorporálás lehetőség szerint megtörténik.

Alinea 7. felesleges, inkább egy trónbeszédbe illik, mint egy leiratba, ezért el kell hagyni.

Wenckheim miniszterelnök elmondta, hogy a magyar minisztertanács ezekhez a tervekhez hozzájárult, mert a bán nagy súlyt helyezett rá, de Wenckheim elismeri az uralkodó által felvetett megjegyzések jogosságát, és a Rescript tervezetet ennek megfelelően meg fogja változtattatni. Ezekről a bánnal még egyszer beszélni fog, ebből az alkalomból Budapestre kéreti. Az átalakított Rescript tervezetet haladéktalanul az uralkodó elé fogják terjeszteni jóváhagyásra.[32]

Wenckheim Béla miniszterelnök átiratot kapott a horvát-szlavon országos kormánytól, amelyben a horvát-szlavon kormány azt jelezte, hogy a határőrvidéki részekből rövidesen Horvátország területére is fognak boszniai menekülteket szállítani. Kérték, hogy a magyar kormány utalványozzon állami segélyt ezeknek a menekülteknek az ellátására.[33] A magyar miniszterelnök azt mondta, hogy ezeknek a politikai menekülteknek a segélyezése a Monarchia közös ügyét képezi, és a közös külügyminisztérium a Dalmáciába menekültek számára már utalványozott is segélyt, Wenckheimnek az volt a szándéka, hogy érintkezésbe lép a közös külügyminiszterrel. A miniszterelnök szükségesnek látta megemlíteni, hogy ezt a horvát nyelven szerkesztett átiratot Tarkovics osztályfőnök írta alá, és a horvát országos kormány belügyi osztálya nevében íródott. A Horvát-Szlavon országok legfőbb közigazgatási hatóságát a horvát-szlavon-dalmát országos kormány képezi, tehát a hivatalos kiadványok is az országos kormány nevében bocsátandók ki, ezért figyelmeztetni szándékozik a bánt erre a körülményre, „mert az ily alakú kiadványozások kifolyásai látszanak lenni azon több ízben észlelt törekvésnek, miszerint a horvát-szlavon országos kormány egyes osztályai minél inkább függetleníttessenek s parlamentáris értelemben felelőssé tétessenek”.[34]

A honvédelmi miniszter pedig bejelentette, hogy Parcsetics Sándor honvédelmi miniszteri osztálytanácsos, aki a horvát osztály vezetője, felmentésére szándékozik javaslatot tenni meggyengült egészsége miatt. Ebből az alkalomból azonban a horvát megyei szolgálatban töltött éveinek a beszámítása mellett kegyelmi úton 1500 forintnyi évi nyugdíj engedélyezését szándékozik Ő Felségénél javaslatba hozni. A minisztertanács ezt jóváhagyólag vette tudomásul.[35]

Tekintve azt, hogy Boszniából, „hol a keleti marhavész folyvást uralkodik”, a menekültek számos marhát vittek át a horvát-szlavón határőrvidékbe, és onnan Horvát-Szlavonországokba, anélkül, hogy a vész behozatalát gátló intézkedésekre sor került volna, az ország marhaállományának megóvása érdekében az 1874: XX. tc. értelmében elhatározta a minisztertanács, hogy Horvát-Szlavonországok és a volt horvát-szlavon határőrvidék ellenében a határzárat haladéktalanul felállítja. Az

[32] 55/MT, 1875. aug. 16. Bécs
[33] 56/MT, 1875. aug. 25.
[34] 56/MT, 1875. aug. 25.
[35] 56/MT, 1875. aug. 25.

intézkedés megtételével a földmívelési-, ipar- és kereskedelmi minisztert, báró Simonyi Lajost bízták meg.[36]

Még augusztus 25-én Tisza Kálmán terjesztette elő, hogy hivatalbeli elődje fel lett szólítva, hogy Répásfölde és Kéthely környékének Bellovár megyéből Somogy megyébe való visszacsatolása ügyében a minisztertanácsnak előterjesztést tegyen. Tisza kérte a minisztertanács utasítását, vajon időszerűnek találják-e, hogy ebben az ügyben valamilyen lépést tegyenek? A minisztertanács kívánatosnak találta, hogy ebben a régóta függőben lévő kérdésben a megoldás érdekében lépések történjenek, és megbízták a belügyminisztert, hogy az erre vonatkozó javaslatait mielőbb terjessze a minisztertanács elé.[37]

Ezeket a területeket a Rákóczy forradalom – így áll a minisztertanácsi jegyzőkönyvben – után foglalta el a várasdi parancsnokság alatt álló végvidéki határőrség Somogy megyétől. Somogy megye már a XVIII. században kérelmezte ezeknek a területeknek a visszacsatolását. A kérést az 1751. évi 13. törvénycikk által az országgyűlés is magáévá tette, aminek folytán vegyes udvari bizottságot küldtek ki. A bizottság jelentése alapján az 1753. június 18-án kelt legfelsőbb elhatározás kimondta, hogy ezek a területek Magyarországhoz tartoznak, de a határőrség azokat nem nélkülözheti, ezért náluk maradnak mindaddig, amíg kárpótlást nem kapnak a területért, vagy az egész határőrségi intézményt meg nem szüntetik. Ez a döntés egyik fél számára sem volt megnyugtató, ezért az 1803. évi 27. törvénycikk vegyes polgári és katonai bizottságot küldött ki a nádor elnöklete alatt, amelynek 1807. január 6-án kelt jelentése alapján 1808. január 8-án kelt 414. számú legfelsőbb elhatározás megerősítette ugyanazt, amit már az 1753-ban kelt határozat kimondott. E mellett határozottan kijelentette, „hogy ezen területek Horvátországhoz tartozóknak semmi esetben sem tekintethetnek” [az idézet a minisztertanácsi jegyzőkönyvben van – KM.]. Ugyanezt megerősítette az 1827. évi április 11-én és az 1830. december 2-án kelt legfelsőbb elhatározás is, de az utóbbi egyúttal tárgyalást rendelt el az illető kormányszékeknél az iránt, miként lehetne Magyarország kívánalmainak eleget tenni.

Az ezekre a területekre vonatkozó sérelmet az 1839/40-es országgyűlés ismét felelevenítette, és az 1840. május 1-én kelt legfelsőbb elhatározás előírta, hogy tárgyalásokat kell kezdeni arról, hogy ezeket a területeket a polgári hatóság alá vissza kell helyezni, és megfelelő intézkedéseket helyezett kilátásba. Tisza Kálmán előterjesztésében nem ismertette ezeket a várható intézkedéseket. A császár emellett utasította a főhaditanácsot, hogy „czélszerű véleményt” terjesszen elő.

Abból látszik, hogy ismét nem történt semmi, hogy 1843/1844-ben ismét felelevenítették ezt az ügyet és az 1844. augusztus 23-ai legfelsőbb elhatározásban valamelyik központi szervezet, amelynek neve leírási hiba folytán olvashatatlan (és kitalálhatatlan) utasítást kapott, hogy a főhaditanáccsal és az udvari kamarával együtt főleg azt vegye komoly megfontolás alá, hogyan lehetne a határőr intézmény hátránya nélkül az ország és Somogy megye kívánságát teljesíteni.

[36] 59/MT, 1875. szept. 3.

[37] 56/MT, 1875. aug. 25. Répásfölde valószínűleg az a település lehet, amely Repas néven a mai Horvátország területén található, közel a Drávához, azon a szakaszon, ahol nem a Dráva a magyar-horvát határ. Kéthely települést nem sikerült azonosítanom.

„A közbejött események folytán a kérdés itt megakadt" – mondta Tisza Kálmán, utalva az 1848-as forradalomra és szabadságharcra, illetve az azt követő abszolutista időszakra, mígnem Somogy megye 1870-ben kérvényt adott be a képviselőházhoz, 1872-ben pedig egy Somogy megyei képviselő interpellációt intézett a kormányhoz, amelyben felelevenítette, illetve megsürgette a kérdés rendezését. Tisza Kálmán hivatali elődje ezek folytán 1873. április 16-án 12409 szám alatt átírt a horvát-szlavon miniszter úrhoz és kifejtette a fentiek alapján, hogy azok a feltételek, amelytől függővé tették a területnek Magyarországhoz, illetve Somogy megyéhez való visszacsatolását, a határőrvidék polgárosításával teljesítve lettek, elérkezettnek látja az időt, hogy ezt a régi sérelmet orvosolják. Megírta, hogy felterjesztést szándékozik tenni az uralkodóhoz, de ezt megelőzően a horvát-szlavon miniszter adja elő esetleges észrevételeit.

A horvát-szlavon miniszter 1873. november 11-én válaszolt. Eszerint a horvát bán álláspontját fogja a magyar minisztertanácsban is védeni. A horvát bán álláspontja az volt, hogy az ottani volt határőrvidéket, amelyből Belovár megye alakult, mind a királyi leirat, mind az 1873: XXXIV. tc. Horvátországhoz tartozónak ismerte el, így a kérdéses terület is Horvátországhoz tartozik. Csak regnicolaris küldöttség, és a két országgyűlés beleegyezése, és ezáltal a kiegyezési törvény megváltoztatása útján lehetne elvenni, a bán azonban nem tartotta volna célszerűnek, hogy a magyar-horvát kiegyezési törvény megváltoztatásának a kérdését akkor elővegyék.

Tisza Kálmán ezzel szemben azzal érvelt, hogy tekintetbe kell venni, hogy ezeket a területeket 1753-tól kezdve minden hatóság Magyarországhoz tartozandónak nyilvánította és tényleges visszacsatolásukat csak a határőrvidék intézményének érdekei gátolták, továbbá, hogy a határőrvidék polgárosításával ez az akadály megszűnt, illetve, hogy az 1868: XXX. tc. 66. paragrafusának az a kijelentése, hogy a két varasdi határőrezred Horvát-Szlavon-Dalmátországokhoz tartozónak ismerik el, a kérdéses területekre nem vonatkozik, mert azok csak ideiglenesen voltak a határőrezredhez csatolva, Tisza véleménye szerint ennek az ügynek a megoldásához a magyar-horvát kiegyezési törvényt nem kell megváltoztatni. Sőt, még csak határkiigazító országos küldöttségekre sincs szükség, miután itt a területi kérdés már rég el van döntve. Ezt az ügyet az uralkodó jóváhagyásával a magyar és a horvát kormány ügykörében el lehet intézni. Tisza azt javasolta a minisztertanácsnak, hogy ilyen értelmű felterjesztéssel forduljanak Ferenc Józsefhez, hogy ez a régóta húzódó ügy végre valahára elrendezést nyerjen. A minisztertanács egyetértett Tisza véleményével és felkérték Wenckheim Béla miniszterelnököt a felterjesztés megtételére és a tárgyalások lefolytatására.[38]

*

Ebben a tanulmányban mindössze egy fél év történéseiről volt szó, mégis mint cseppben a tenger látható benne a magyar–horvát kapcsolatok szinte valamennyi

[38] 64/MT, 1875. okt. 18.

kérdése. Megjelenik a határőrvidéki erdők faeladása, ami később nagyon sok vitát vetett föl. A horvátországi választójog, hatásköri kérdések Magyarország és Horvátország között, hibajavítás kiadott törvény szövegében, amely fordítási vagy leírási hibából keletkezett. A horvát országgyűlést berekesztő királyi leirat, amelynek komoly belpolitikai jelentősége volt, szintén a magyar minisztertanácson keresztül jutott az uralkodó elé és a magyar minisztertanács élt is azzal a jogával, hogy változtatási javaslatokat tegyen benne.

A két ország kapcsolatának történetében külön fejezetet jelentett Fiume, amely számtalan vonatkozásban előkerült és nyugvópontra sosem jutottak a vele kapcsolatos viták. Dalmácia esetleges visszacsatolását Magyarország ellenezte, a horvát határőrvidék polgárosítására pedig nem akart határidőt vállalni. Nagy nehézségeket vetett föl a horvát-szlavon csendőrség kérdése.

Voltak olyan kérdések, amelyeket Magyarország horvát belügyként kezelt, mint a sajtó használata vagy a büntetőeljárás, és ezekben nem emelt semmilyen kifogást a horvát szabályozások ellen, vagy a katonaság ellátásának problémái, ahol a magyar minisztertanács a horvát álláspontot tiszteletben tartva nem akarta kiterjeszteni a magyar törvényt Horvátországra is. Nem ilyen volt azonban a nyelvkérdés, ami ebben a félévben is megjelent, ekkor a vasút területén, és később majd az 1883-as horvátországi válság kirobbantója volt, akkor a pénzügyi igazgatás területén. A magyar minisztertanács számára természetes volt, hogy a jegyzőkönyveikben az idegenneveket is magyarul írták le, így a horvát neveket is: Mazuranics János, Zsivkovics János. Horvát viszonylatban azonban találunk ellenpéldát is, mert nem közszereplők esetében az eredetire jobban hasonlító leírás is előfordult, pl. Buszjevac Vladislav esetében. A nevek használatában a korszellem volt az irányadó, a korszak általános szokása, hogy magyar nevet alkotott az idegenből. (Gondoljunk csak Verne Gyulára.)

Kérdésként merült föl a horvát határőrségi bírósági tisztviselők illetménye, és Széll Kálmán – bár bizonyos mértékig engedett – ebben a vonatkozásban is ugyanolyan takarékos volt, mint minden másban. Viszont például hajlandó volt arra, hogy a fiumei magyar királyi pénzügyigazgatóság anyagi és nyelvi gondján úgy segítsen, hogy a rendeleteket a magyar eredeti mellett horvát fordításban is megküldette nekik. Az úrbériekkel rokon természetű viszonyok ügyében pedig az volt Széll Kálmán véleménye – mint láttuk –, hogy itt a jótállást a magyar államnak kell vállalnia, úgy ahogy az Magyarországon is történt, viszont a kamatokra szükséges összeget a horvát-szlavon beligazgatási költségek terhére kell elvállalni. A nyugdíjkérdésekben ugyanúgy jártak el, mint a magyar tisztviselők esetében, ha az ügy valamilyen ok folytán a minisztertanács elé került.

Amikor felmerült az az igény, hogy a horvátországi méntelepeket adják horvát kezelésbe, ezt a magyar minisztertanács is természetesnek tartotta. Viszont két falu hovatartozása évszázadokat átívelő problémává vált.

A magyar–horvát kapcsolatok tehát nagyon sokrétűek voltak, a magyar minisztertanács szintjén is sok megtárgyalandó kérdést jelentettek. Ezek szisztematikus feldolgozása a Wenckheim Béla előtti és utáni kormányok tekintetében is indokolt volna.